

організації судового вирішення спорів у сфері діяльності публічної адміністрації. Один з них втілений у більшості розвинутих країн континентально-європейської (статутної) системи права і передбачає існування організаційно відокремлених структур у межах судової влади. Безумовною перевагою такої моделі є професіоналізм і досвідченість професійних суддів, виходячи з їхньої чіткої спеціалізації. Особливість цієї моделі полягає також в існуванні особливої процедури розгляду судами адміністративних справ.

### **Література**

1. Конституции зарубежных государств: Великобритания. Франция. Германия. Италия. Европейский Союз. США. Япония. Индия: Учеб. пособие / В.В.Маклаков (сост., пер., вступ. ст.). – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 581 с.
2. Головченко В. Взаємовідносини між Австрією та Україною як фактор правової акультурації / В.Головченко // Право України. – К., 2007. – № 3. – С. 32-37
3. Конституция Австрийской Республики / Конституционное право зарубежных стран. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mykprz.ru/konstituciya-avstrijskoj-respubliki-1920-rus/>
4. Amtsblatt – Wiener Zeitung. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.wienerzeitung.at>
5. Бержель Ж.Л. Общая теория права / Ж.Л. Бержель; под общ. ред. В.И. Даниленко; [пер.с фр.]. – М. : NOTA BENE, 2000. – 576 с.
6. Конституции зарубежных государств: Великобритания. Франция. Германия. Италия. Европейский Союз. США. Япония. Индия: Учеб. пособие / В.В.Маклаков (сост., пер., вступ. ст.). – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 581 с.
7. Порівняльне правознавство: підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.Д. Ткаченко, С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов; за ред. В.Д. Ткаченко. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
8. Марченко М.Н. Источники права: [учебное пособие] / М.Н.Марченко. – М. : Велби; Проспект, 2005. – 760 с.
9. Правовая система Нидерландов / отв. ред. В.В. Бойцова, М.В. Бойцова. – М. : Зерцало-М, 1998. – 432 с.
10. Черняк С.В. Роль судової влади в політичній системі США / С.В.Черняк // Держава і право. – 2003. – Вип. 21. – С. 149-154

**С.В. Толокольніков**  
академія адвокатури України

## **ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

**В статті розглянуті проблеми нормативного регулювання правонаступництва юридичних осіб у кримінальному процесі України.**

**Ключові слова:** юридична особа, припинення юридичної особи, правонаступництво.

**В статье рассмотрены проблемы нормативного регулирования правопреемства юридических лиц в уголовном процессе Украины.**

**Ключевые слова:** юридическое лицо, прекращения юридического лица, правопреемство.

**The article deals with the problem of regulatory succession of legal persons in criminal proceedings Ukraine.**

**Key words:** legal entity, the legal entity termination, succession.

**Вступ.** За рішенням учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, за рішенням суду або відповідних органів державної влади, діяльність юридичної особи може бути припинена шляхом злиття, приєднання, поділу чи перетворення. Припинення юридичної особи у такій формі може відбутися і під час участі її в кримінальній справі. Однак ні чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), ні Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року не містять норми, яка б регламентувала правонаступництво під час провадження у кримінальній справі. І це незважаючи на величезну практичну значущість цього питання для реалізації прав і законних інтересів юридичних осіб.

У контексті наведеного вище виникає питання: чи можливе правонаступництво юридичних осіб у кримінальному провадженні?

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** У правовій доктрині наведена проблематика не знайшла належного вирішення. Окремі питання пов'язані з правонаступництвом у кримінальному процесі в своїх працях розглядали: О. П. Герасимчук, М. І. Гошовський, Ю. В. Донченко, О. П. Кучинська, В. І. Пожар та інші. Проте ґрунтовні дослідження в цьому напрямку відсутні. Отже, метою цієї статті є визначення нормативних підстав правонаступництва юридичних осіб у кримінальному провадженні, його об'єкту, а також моменту вступу в справу правонаступника.

**Виклад основного матеріалу.** Як вже зазначалось, чинний КПК України не містить норми, яка б регламентувала правонаступництво в кримінальному провадженні. У той же час його елементи можна побачити в окремих статтях КПК України.

Так, відповідно до ч. 6 ст. 55 КПК України, якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви, положення частини першої – третьої цієї статті поширюються на близьких родичів та членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням – потерпілими може бути визнано кілька осіб [5].

Елементи кримінально-процесуального правонаступництва також можна побачити в праві близьких родичів померлого підозрюваного, обвинуваченого, підсудного вимагати реабілітації названих учасників кримінального процесу, у тому числі право на відшкодування майнової шкоди, усунення наслідків моральної шкоди та відновлення трудових, пенсійних, житлових та інших прав [6, 145].

У зв'язку з цим деякими вченими навіть було запропоновано вжити цей термін під час підготовки одного з проектів КПК України [3, 56] [1, 14]. Відмітимо, що Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь [9] та Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан [10] містять термін «правонаступник». Згідно з п. 25 ч. 1 ст. 6 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Білорусь «правонаступник – особа, якій силою закону чи угоди безпосередньо від іншої особи перейшло встановлене право» [9].

Слід зазначити, що цивільне законодавство України також не визначає поняття «правонаступництво», однак опосередковано вказує на його існування та сутність у разі реорганізації юридичних осіб (ст. 104 ЦК України та ст. 59 ГК України) [15, 44].

Під цивільним правонаступництвом під час реорганізації господарських товариств розуміють перехід майна, прав і обов'язків від правопередника до правонаступника з огляду на закон [16, 45].

Під процесуальним правонаступництвом розуміють заміну сторони або третьої особи в цивільному судочинстві, коли їх матеріальні та процесуальні права й обов'язки переходять до інших осіб [11, 53].

Правонаступництво в матеріальних правовідносинах регламентуються ст. 107 ЦК України [12] та ст. 59 ГК України [3].

Але, на наше переконання, у кримінальному провадженні правонаступництво може відбуватися не лише щодо прав та обов'язків фізичних осіб, але й юридичних. Як відомо, для вирішення питань, не регламентованих кримінальним процесуальним законодавством, під час розгляду цивільного позову застосовується за аналогією цивільне процесуальне [7]. Згідно зі ст. 37 ЦПК України, у разі смерті фізичної особи, припинення юридичної особи, заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідної сторони або третьої особи на будь-якій стадії цивільного процесу. Усі дії, здійснені в цивільному процесі до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив [14].

Таким чином, можна дійти висновку, що у випадку, коли цивільний позивач чи цивільний відповідач припинив свою діяльність шляхом злиття, приєднання, поділу чи перетворення, їх процесуальні права та обов'язки переходять до правонаступників.

До речі, у науковій літературі вже йшлося про кримінальне процесуальне правонаступництво юридичної особи. До прикладу, Ю.В. Донченко у дисертації зазначав, що в разі реорганізації чи ліквідації заставодавця – юридичної особи за наявності правонаступника права й обов'язки заставодавця переходять до цієї юридичної особи, яка має право відмовитися від зобов'язань щодо застави, забезпечивши явку обвинуваченого, підсудного до органу, що застосував заставу. У цьому випадку предмет застави повертається правонаступнику на загальних підставах. Під час ліквідації юридичної особи без правонаступника органи слідства чи суду вирішують питання про зміну застави на інший запобіжний захід, повернувши предмет застави власникові (ліквідаційній комісії) [4, 147-148].

Отже, є всі правові підстави для залучення юридичної особи – правонаступника до кримінального провадження.

У зв'язку з цим постає питання: чи можливе кримінальне процесуальне правонаступництво щодо інших юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, наприклад, потерпілого, заявника?

Зазначене питання є дуже важливим для кримінального провадження, тому що провадження у справі інколи триває роками, а за цей час може відбутися припинення юридичної особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, у формі злиття, приєднання, поділу чи перетворення.

Підставою правонаступництва в цивільному процесі, норми якого застосовуються за аналогією у процесі кримінальному (щодо цивільного позивача та цивільного відповідача), є наступництво в матеріальних правовідносинах, унаслідок якого сторона вибуває зі спірних або встановлених судом правовідносин майнового характеру [4, 101]. У нашому випадку це правовідносини з приводу відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Права й обов'язки, наприклад, заявника у кримінальному провадженні регламентуються кримінальним процесуальним законодавством і не залежатимуть від його цивільно-правової сфери. Вони виникають щодо конкретного учасника кримінального провадження у зв'язку з саме його зверненням із заявою про кримінальне правопорушення. Таке правонаступництво матиме суто процесуальний характер, об'єктом якого були б кримінальні процесуальні права й обов'язки.

Зазначимо, що наведена нами ч. 6 ст. 55 КПК України передбачає правонаступництво фізичної особи тільки у випадку, коли смерть такої особи настала внаслідок кримінального правопорушення [5].

На наш погляд, у разі припинення юридичної особи, яка бере участь у кримінальному провадженні, шляхом злиття, приєднання, поділу чи перетворення, до новоствореної особи мають переходити права та обов'язки правопередника в усіх випадках. Оскільки сама організація в момент припинення не втрачає свого існування, змінюється лише її організаційно-правова форма.

Отже, вважаємо, що об'єктом кримінального процесуального правонаступництва мають бути не лише права й обов'язки цивільного позивача і цивільного відповідача, але й інших учасників процесу, якими виступають юридичні особи. Це, безумовно, сприятиме досягненню завдань кримінального судочинства.

Однією з найважливіших проблем є визначення моменту, з якого відбувається правонаступництво [15, 63]. Від цього залежить своєчасний захист прав і законних інтересів юридичних осіб у кримінальному провадженні. Звичайно, розглядувана проблема повинна знайти своє вирішення спочатку в цивільному та господарському праві. Але ж для нас правильне визначення моменту правонаступництва має практичне значення вже сьогодні.

У частині 2, 3 ст. 104 ЦК України зазначається: юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав і обов'язків іншим юридичним особам – правонаступникам (злиття, приєднання, поділ, перетворення) із дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення [13]. Як бачимо, законодавець залишає поза увагою момент реєстрації юридичної особи – правонаступника. Але ж до настання відповідного моменту, що свідчить про закінчення реорганізації, можуть мати місце обставини, які не дозволяють завершити процес реорганізації [15, 65]. Щодо цієї проблеми Вищий господарський суд України дав роз'яснення «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних зі створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств» № 02-5/334 від 12 вересня 1996 р. У п. 1 якого закріплена така позиція: правонаступник повинен довести правонаступництво, подавши, крім іншого, документи, які підтверджують припинення існування реорганізованого підприємства та створення у зв'язку з цим нового (або нових) [8]. Ми підтримуємо цю позицію і щодо підтвердження правонаступництва в кримінальному провадженні. Вважаємо, що зазначене питання має бути роз'яснене Пленумом Верховного Суду України.

Отже, слідчий, прокурор, суд, у провадженні яких перебуватиме кримінальна справа, де учасник процесу – юридична особа – припиниться в результаті передання всього свого майна, прав та обов'язків іншій юридичній особі – правонаступнику, повинні долучати до матеріалів кримінальної справи як документи, що свідчать про припинення юридичної особи – правопередника, так і документи, які свідчать про реєстрацію правонаступника.

Звичайно, з метою фіксації моменту вступу в справу правонаступника, що якнайповніше забезпечить захист прав і законних інтересів юридичної особи, а також обвинуваченого, підсудного, слідчий, прокурор повинні виносити постанову, а суд – ухвалу.

Треба зауважити, що п. 2 ч. 1 ст. 201 ЦПК України передбачає обов'язок суду зупинити провадження у справі у випадку злиття, приєднання, поділу, перетворення юридичної особи, яка була стороною у справі [14]. Ст. 280 КПК України містить вичерпний перелік підстав для зупинення провадження у справі, до яких не відноситься припинення юридичної особи у вищезазначених формах. Вважаємо, що це правильно, адже затягування розгляду кримінальної справи неприпустиме, оскільки може призвести до знищення доказів, порушення конституційних гарантій обвинуваченого й у цілому не відповідає завданням кримінального провадження.

**Висновки.** Таким чином, ми пропонуємо доповнити КПК України статтю такого змісту: «У разі припинення юридичної особи, яка бере участь у кримінальному провадженні у формі правонаступництва, всі права й обов'язки такого учасника провадження переходять до його правонаступника. Правонаступник відповідного учасника залучається до участі у справі на будь-якій стадії провадження, про що слідчий і прокурор виносять постанову, а суд – ухвалу.

Усі дії, вчинені в кримінальному провадженні до вступу правонаступника, обов'язкові для нього так само, як вони були обов'язкові для особи, яку він замінив».

#### **Література:**

1. Герасимчук О. П. *Правонаступництво у кримінальному процесі у разі смерті потерпілого [Текст] / О. П. Герасимчук // Адвокат. – 2007. – № 8. – С. 12–15.*
2. *Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>*
3. *Гошовський М. І. Потерпілий у кримінальному процесі України / М. І. Гошовський, О. П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 192 с.*
4. *Донченко Ю. В. Застава як запобіжний захід за кримінальним судочинством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Юрій Володимирович Донченко. – Львів, 2003. – 180 с.*

5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651d-17>
6. Пожар В. І. Щодо класифікації представництва у кримінальному судочинстві / В. І. Пожар // Підприємництво, господарство і право : щоміс. науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2009. – № 5. – С. 144–146.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду УРСР від 31.03.1989 р. № 3 "Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-89>
8. Роз'яснення Вищого господарського суду України № 02-5/334 від 12.09.1996 р. «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v\\_334800-96](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_334800-96)
9. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Беларусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tamby.info/kodeks/yupk.htm>
10. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00147&ogl=all>
11. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. / Ред. С. С. Бичкова. – К. : Атіка, 2006. – 384 с.
12. Цивільне процесуальне право України : підручник / Ред. С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик [та ін.] ; За заг. ред. С. С. Бичкової. – К. : Атіка, 2009. – С. 760.
13. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
14. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
15. Шевченко Н. Момент правонаступництва при реорганізації господарських товариств / Н. Шевченко // Право України. – 2006. – № 4. – С. 62–65.
16. Шевченко Н. Поняття та сутність правонаступництва при реорганізації господарських товариств / Н. Шевченко // Підприємництво, господарство і право : щоміс. науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2006. – № 5. – С. 44–47.

УДК 35.078.1

**Т.М. Філоненко**  
прокурор прокуратури Печерського району  
м. Києва, юрист третього класу

## ЩОДО ОЗНАК ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОКУРОРСЬКОЇ ВИМОГИ ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХОДУ ПРИМУСУ

В статті досліджуються прокурорська вимога як один із заходів адміністративно-правового примусу. При цьому, розглядаються та аналізуються характеристики такого повноваження прокурора як застосування прокурорської вимоги та виявляються ознаки останньої як адміністративно-правового примусу.

**Ключові слова:** прокурор; повноваження прокурора; вимога; адміністративно-правові заходи примусу; вплив на поведінку осіб.

В статье рассматривается прокурорское требование как один из видов административно-правового принуждения. При этом осуществляется характеристика полномочий прокурора, в частности, требования прокурора и проведение сравнительного анализа его общих признаков с признаками мер административно-правового принуждения.

**Ключевые слова:** прокурор; полномочия прокурора; требование; меры административно-правового принуждения; влияние на поведение лиц.

The article deals with prosecutor's demand as one of measures of administrative force. Moreover, such prosecutor's authority as application of prosecutor's demand is considered and analyzed, and main features of prosecutor's demand as administrative force are defined.

**Key words:** prosecutor; prosecutor's authorities; demand; administrative measures of force; influence on behavior of persons.

**Вступ.** Модернізація суспільних відносин в Україні призвела до кардинальних перетворень у взаємовідносинах держави та громадянина. На перший план почали виходити відносини пов'язані з реалізацією прав